

ЕТИКА И ЕСТЕТИКА ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

Темајски зборник водећеї националної значаја

Филозофски факултет у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици
Културни центар „Стари Колашин“, Зубин Поток
2021.

ЕТИКА И ЕСТЕТИКА
ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

Еџика и еџеџика Гриџорија Божовића
(Тематски зборник водећег националног значаја)

Издавачи:

Филозофски факултет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
Културни центар „Стари Колашин“, Зубин Поток

За издавача:

Проф. др Звездан Арсић, декан
Андријана Живановић, директор

Главни и одговорни уредник издавачке делатности:

Проф. др Звездан Арсић

Председник Програмског одбора:

Проф. др Небојша Лазић

Председник Организационог одбора:

Проф. др Александра Костић Тмушић

Уредили и приредили:

Проф. др Слађана Алексић
Проф. др Небојша Лазић

Секретар:

Аница Радосављевић

Рецензенти:

Проф. др Петар Милосављевић
Проф. др Даница Андрејевић
Проф. др Станислав Станковић

Лектура и коректура:

Александра Арсић
Душан Стефановић

Техничка припрема:

Јасмина Живковић

Штампа:

Графиколор, Краљево

Тираж:

150 примерака

ISBN 978-86-6349-172-4

Историјска основа приповедака *Чудни њодвижник, Вујка Белошева и Манијашко којило* Григорија Божовића

Сажетак. У раду је на основу доступне, пре свега, необјављене, али и објављене архивске грађе, те наративних извора, у мањој мери периодике и односне литературе анализирана историјска основа трију приповедака Григорија Божовића. Анализа приповедака *Чудни њодвижник, Вујка Белошева и Манијашко којило* показује да је Божовић мењао имена личности и поједине детаље догађаја које је описивао, али да његова литерарна обрада догађаја које је описивао суштински не одступа од чињеница.

Кључне речи: Метохија, Велика Хоча, Ораховац, Сиринић, Григорије Божовић.

Живот, професионална, политичка и списатељска активност Григорија Божовића (1880–1945) нераскидиво су повезани са простором Старе Србије. Син проте Вукајла, колашинског кнеза, ђак Призренске богословије и студент Духовне академије у Москви, посветио је до 1912. своје деловање културном, духовном и политичком ослобођењу Старе Србије. Свој просветитељски рад отпочео је још током похађања Богословије, као учитељ у Дубоком Поточу, а наставио као наставник Богословије у Призрену и Српске гимназије у Битољу. Пре ослобођења био је народни представник и члан епархијске управе Рашко-призренске епархије, а након њега народни посланик, секретар и председник призренске општине, инспектор, окружни начелник, дописник и уредник *Полијшике*. У својим путописима, али и приповеткама дао је филигранску слику прошлости и савремености простора на коме је живео и на коме је деловао. Попут своја два савременика и списатеља Зарије Р. Поповића (1856–1934) и Јанићија Н. Поповића (1883–1951) у својој прози литерарно је обрађивао српској јавности недовољне познате догађаје и личности који су обележили прошлост Старе Србије и Македоније у XIX и почетком XX века. Међутим, за

¹ uros.sesum@f.bg.ac.rs

разлику од поменуте двојице, који су својим приповеткама обично примењивали хроничарски приступ, Божовић је често себи дозвољавао приповедачку слободу, те личности и догађаје прилагођавао својим стваралачким идејама (Новаков, 2017, стр. 80, 128–129).

Дакле, иако приповетке Григорија Божовића у себи јако често носе историјску фабулу, да би се користиле као историјски извор нужно је подвргнути их критици. Весна Зарковић је извршила критичку анализу приповедака *Љуџа Неман* и *Суљ кайеџан* суочавајући Божовићев литерарни наратив са породичном историјом Петра Костића и доступним подацима о исламизацији шарпланинске жупе Горе (Зарковић, 2014, стр. 191, 193–197).² Анализа поменуте ауторке показала је да се догађаји или биографије помињаних личности у Божовићевој приповедној прози могу историографски „доказати“ као тачне. У даљем тексту биће дата историографска анализа три приповетке са нешто опширнијим екскурсима о породичној историји третираних „Божовићевих ликова“ јер се без тога тешко може разумети контекст времена, процеса и догађаја у Старој Србији које приповедач обрађује или дотиче.

Чудни подвижник

Иза јунака приповетке *Чудни подвижник*, проте Дејана Поповића, заправо се крије стварна личност, сиринићки прота Стојан Поповић из села Горње Битиње. Божовић у поменутој приповеци није изричито поменуо завичај свог јунака, као ни косовско село у коме се после 1918. године настанио. Међутим, опис протиног завичаја: „његова жупа, опкољена Арнаутима, стиснута између шарских брда око брзе реке, била је последња нехарица Турчину“ јасно указује да се ради о Сиринићу. Приповедач проту, у доба док је још живео у својој жупи, описује као свештеника-јунака „Дели Папаза“, који је јахао оседланог коња, а не осамареног као остала раја и који је јавно свуда ишао наоружан. Прота је наоружао своје сељане, светио се и пушкарао са Арнаутима. Одводили су му стада, убијали сељаке, постављали му заседе и пуцали на њега, али се он светио и чак удруживао са качацима у пљачкама и убиствима арбанашких зулумћара. На крају је изашао на глас, те су Арнаути од њега стрепели. За време Првог светског рата био је у интернација, по повратку из које је чуо да му је сусед Мет Фираја оскрнавио одежду и богослужбене предмете, што га је нагнало да га убије. Убиство хулитеља по Божовићевој приповеци преломило је старог проту, те се 1918. или убрзо након ове године оставивши породицу у родној жупи настанио на Косову, кајући се за последње убиство и сва убиства на древном разбојишту (Божовић, 2016, стр. 453–458).

² В. Зарковић анализира и помен Милоша Костића, сина Петра Костића у приповеци *Сџирико Долиач*.

Прота Стојан потиче из породице Поповића која је Сиринићу давала свештенике од средине XVIII века. Породица Поповића живела је прво у селу Беревцу, али се један њен огранак, који је давао свештенике, спустио у село Горњу Битињу. Прва два свештеника из ове породице, Крста и Арса, отац и син, или браћа од стрица, били су сиринићки свештеници већ најраније 1819. године. Поп Арса јахао је коња и ишао под оружјем, као и сви мушки припадници његове породице, а преминуо је између 1838. и 1839. Син попа Арсе, Урош, звани Тосе, и синовац Стојче, син попа Крсте Раде и унук Миленко, такође су били сиринићки свештеници. Поменути поп Стојче, парох села Штрпца, умро је без наследника 1873, те је на његову парохију дошао његов братучед од стрица, призренски богослов из њене прве генерације Стојан Добросављевић Поповић (Костић, 1928, стр. 4, 60–63).³ Прота се родио 1843. у Горњој Битињи, по другим подацима у Штрпцу (Вујошевић, 1940, стр. 636).⁴ Још током школовања у Призрену, будући прота показао је смелост необичну за заједницу којој је припадао. По ономе што је у дубокој старости казивао, у Призрену му је као ђаку неки Албанац ударио шамар на сред чаршије. Иако полазник Призренске богословије, Стојан није хтео да пређе преко увреде, те је данима тражио Албанца да му се освети. Будући ненаоружан, када је насилника коначно пронашао, освету је извршио погодивши га каменицом. Због овог инцидента умало је избачен из Богословије, а смели иступ одразио се на лошу оцену из владања у богословском сведочанству (Вучевић, 1930, стр. 10).

По сопственом казивању за свештеника је рукоположен 1875. по завршењу, тада троразредној, Богословији у Призрену (Костић, 1928, стр. 63).⁵ Убрзо по рукоположењу српским сељацима своје парохије запретио је да ће их лишити верских обреда уколико буду кулучили Албанцима на верске празнике. Парохијани су упркос страху од освете Албанаца послушали свог свештеника, што је довело до албанских напада. Свештеник је ипак успео да сељаке уједини у

³ Поп Урош рукоположен је за свештеника 1834. и добио севачку парохију, на којој је остао до смрти, око 1851. или 1852. године. Овај свештеник био је познат у Призрену и околини као велики шерет и шаљивџија, једва писмен и не баш ревностан свештеник. Литургију није служио никада током свог живота. Његова духовитост и одважност остала је забележена у анегдоти са призренским пашом, коме је у лице рекао „Благо тебе, пашо, када ти нико не смије рећи да лажеш!“. Због духовитости и храбрости, упркос избегавању свештеничких дужности, био је поштован у целој околини, те за време његовог поповања није забележен ни један случај исламизације у његовој парохији. Поп Стојче једва да је умео да чита, те се сналазио само са својим богослужбеним књигама, које је вероватно знао напамет. АСАНУ, ИЗ, бр. 14220/ 1–12.

⁴ По Милошу Вујошевићу, који је написао кратку протину биографију на основу разговора са њим 1940, као место протиног рођења наведено је село Штрпце. Поповићи су живели у Горњој Битињи и Беревцу, док је Штрпце генерацијама улазило у састав њихове парохије. Могуће је да Вујошевић није проту добро разумео.

⁵ По Петру Костићу, који је проту лично познавао, рукоположио га је дебарски митрополит Антим, будући да се рашко-призренски владика Мелентије у време његовог запопљавања није налазио у Призрену.

отпору, сам учествујући у одбрани, те су Албанци одустали од наметања кулука. У труду да заштити своје сељаци и од зеленашења, поп Стојан дошао је у сукоб и са локалним бакалином Цинцарином из Горње Битиње, те је овај преко свог слуге, иначе Србина, 1884. покушао да га убије, али га је само ранио (Костић, 1928, стр. 63–65; Вучевић, 1930, стр. 10).

До деведесетих година XIX века поп Стојан је својим храбрим држањем стекао углед јунака код Албанаца и надимак Дели-поп, те је прилично смело, до ивице сукоба разговарао са албанским качацима и главарима и пркосно се разматао јунаштвом (Вучевић, 1930, стр. 10; Перуничкић, 1985, стр. 368).⁶ Када је у лето 1899. сазнао од пријатеља да су му Албанци поставили заседу на путу за Феризовић, јуначки свештеник није пошао другим путем већ је ударио право на бусију и ускликнуо „Ко је јунак, напоље, дасе огледамо!“ Уплашени бусијаши разбежали су се након овога пред свештеником. Последњи догађај далеко је одјекнуо и увредио до сржи арбанашки живаљ, те и саме власти. Решене да попа Стојана лише живота власти су му под претњом хапшењем наредиле да преда оружје, свакако с намером да омогуће његову ликвидацију и охрабре атентаторе. Убрзо након што је разоружан попу је спремљена заседа, али су га нападачи само теже ранили. Иако разоружавањем претворен у мету, Стојан је оправдао свој надимак и јуначки глас, те је на питање феризовићког полицајца да ли зна ко га је напао одговорио: „Царска власт, коју ти престављаш. Да ми ниси забранио носити оружје, не би се нико усудио гађати ме“ (Јагодић, 2009, стр. 120; Костић, 1928, стр. 65; Перуничкић, 1985, стр. 369, 370).⁷ Априла 1902. рашко-призренски митрополит Нићифор Перић произвео је попа Стојана за протојереја и митрополитског намесника у Пећи, а истог дана за свештеника рукоположен је син новог проте, свршени призренски богослов Владимир (Костић, 1924, стр. 133, 140; Јокановић, стр. 163),⁸ и постављен на очеву парохију. Оставку на службу прота Стојан дао је 1905. године, вратио се у родно село и одао пчеларству, те је

⁶ У разговору са Мустафом Литом, поглаваром Љуме и качаком, о одлукама албанског скупа у Призрену 1899. и тадашње бесе истоветне са одлукама Пећке лиге, поп Стојан је рекао да ће та беса трајати док овнови одебљају и гора озелени, на шта се качак само осмехнуо. Анегдота о сусрету са качаком Сали Бисљом још више истиче храброст овог свештеника. Зачуђен што свештеник јаше оседланог коња и носи оружје, качак га је питао шта ће му пушка. Свештеник му је одговорио да му треба да убије Арнаутина. На качаково питање ког Арнаутина, поп је одговорио „Вала, оног који ме први дирне“. Дрзак одговор допао се качаку, те је попа позвао у госте, након чега су постали пријатељи.

⁷ Петар Костић последње рањавање попа Стојана смешта грешком у 1900. годину.

⁸ Владимир С. Поповић завршио је Призренску богословију 1895/1896. школске године. Владимиров син Стојко В. Поповић, такође је био призренски богослов и протојереј. Петар Костић је у Споменици Призренске богословије, као место рођења проте Стојана и његовог сина Владимира, вероватно грешком навео село Поповце. Заправо се ради о Горњој Битињи. Такође, за Владимира је грешком наведено да је убијен од Бугара 1915. године. У последњем случају се ради о штампарској грешци, јер је фуснота са податком о страдању односи на свештеника Благоја Петровића-Поповића, чије се име на листи свршених богослова налази изнад Владимировог.

до Првог светског рата запатио велики број кошница (Јагодић, 2017, стр. 334).⁹ По ослобођењу, 1913. купио је имање и преселио се у село Гребно на Косову. За време окупације Бугари су га интернирали и спровели за Сурдулицу, али није поделио страдавачку судбину са осталим косовским свештеницима који су у то место спроведени, већ је преживео рат и интернацију у Бугарској и вратио се у Гребно. Затекао је опљачкану економију, али га то није поколебало. Поново је запатио пчелињаке и неколико година после рата већ је имао 140 кошница. Одликован је Орденом Св. Саве V реда, у 96 години, августа 1940, када се последњи пут помиње као жив (Вујошевић, 1940, стр. 636; Вучевић, стр. 1930, стр. 10; Костић, 1928, стр. 65; Јокановић, 1999, стр. 161–163).¹⁰

Пркосно држање проте Стојана спрам локалних Албанаца и турских власти представља готово невероватан изузетак од правила које су носиле локалне прилике и време у коме је живео. Многи Срби за много мање дрскости плаћали су главом, а о јавном ношењу оружја није могло бити ни говора. „Чудни подвижник“ и његово држање представљају архаизам у свом времену и слободно се може рећи да је вероватно био једини овакав свештеник на Косову и у Метохији.

Вујка Белошева

Јунаци ове приповетке су девојка и невеста Вујка из планинског села Дријена, на граници Ибарског Колашина и Пећког Подгора, њен ђувегија и муж Белош Радоје из Љубожде и његов побратим и сусед Арнаутин Ден Кајтаз. Решена да се уда за јунака, достојанственијег понашања Пофгораца од оног Колашинског, девојка Вујка, колашинска горштакиња пронашла је животног сапутника у Љубожди. Побратим њеног мужа, Арнаутин, лудо се заљубио у њу, потајно јој убио мужа на Бадње вече с намером да дође до ње. Навевши га лажју да би се удала за мужевљевог убицу Вујка је по приповеци измамила Кајтазово признање. Убила га је револвером у сред пећке чаршије дан уочи Бајрама, како би ожалостила његову породицу уочи празника, као што је и њена уочи свог била ожалостена. Пошто арбанашки обичаји везани за крвну освету нису подразумевали освету над женама, након што је извршила убиство Пећки Арнаути спровели су је властима и државном суду (Божовић, 2016, стр. 384–390).

Освета у пећкој чаршији извршена руком удовице Вујке заиста се одиграла 1903. године. Према извештају о Вујкином ослобођењу српског приштинског конзулата из 1907, свакако најпоузданијем извору о њеном случају, била је

---

⁹ У попису свештенства мирског и монашког реда Рашко-призренске епархије из децембра 1913. године, за проту Стојана забележено је да се налази у оставци и да се бави економијом.

¹⁰ Будући да у *Гласнику Српске православне цркве* није објављена умрлица или вест о смрти. Могуће је да је доживео почетак Другог светског рата и током њега преминуо.

удата за Глигорија Јоковића из села Гораждевца у Пећком Подгору. Њеног оца, још док је била девојчица, и свекра након што се удала, убио је Албанац Алил Љубоштанац, житељ села Љубожде у истој области. Како би се умирило непријатељство и избегло потраживање крви, Алил се окумио са Глигоријем, али га је ипак убио шест месеци касније. Вујка је према поменутом извештају убиство извршила на Бадње вече 1902, односно почетком 1903. године. Првобитно осуђена на 101 годину робије, али су виши судови казну смањили на 15 године. Посебном царском израдом помилована је 1907, те је свега била четири и по године у затвору (Алексић-Пејковић и Анић, 2003, стр. 525).

Натпис пиротског свештеника Милоша Велимировића, некадашњег дечанског ћака и скадарског српског учитеља, свакако написаног на основу казивања људи из Пећи или околине овог града доноси нове детаље о Вујки, њеној породичној трагедији и освети. Међутим, он доноси и податке унеколико контрадикторне извештају из 1907. године. Према Велимировићу, Вајка, а не Вујка, била је родом из села Накла из породице Барјактаревића. Алил Беков из Љубуше убио је свог побратима и пријатеља Гицу Јоковића, „Вајкиног“ мужа, код Србљачке чесме у атару Гораждевца. Према истом тексту, Вајка је Алила убила у Пећи вече у очи Бајрама. Пошто је убиство извршила пред пећким хуђуматом жандарми су је одмах ухапсили. Чин није порицала и објашњавала га је осветом, образлажући да је датум за извршење убиства одабрала да би Алилова жена дочекала Бајрам као што је она дочекала Божић. Казну је према Велимировићу издржавала у Приштини, док није ослобођена, користећи се општом амнестијом након младотурске револуције (Велимировић, 1912, стр. 7).

Дакле, подаци из документарног и наративног извора не дају основу за Божовићеву причу о љубави Албанца побратима према Вујки, те је мотив убиства Глигорија Гице Јоковића који он даје, готово извесно плод стваралачке имагинације. Замена имена Вујкиног мужа и његовог целата и смештање обитавалишта обојице у исто село, по свој прилици је последица тежње да се албанско држање и начин живота Гице – Белоша објасни суживотом у селу Љубоши са Албанцима. Гораждевац је био српско место, те је вероватно стварно село Алила, односно Кајтаза, у приповеци намерно и у горе изнетом циљу преузето као место живота два главна мушка јунака. Смештање Вујке у Дријен, односно Дрен, вероватно је последица жеље писца да жену јунака „усвоји“ као Колашинку, али и да истакне животне навике Подгораца и Колашинаца, и већу личну храброст својих земљакиња. Заправо, многе Подгорке су судећи према савременим изворима у XIX и XX веку посезале за осветом и одважним иступима.¹¹ Иако се извори не слажу у погледу празника на који је Вујка извршила освету, Бадњи дан или вече уочи Бајрама, оба представљају симболичне тренутке. Бадњи дан је био годишњица Глигоријевој смрти, те је исто толико могао бити значајан за Вујку као и вече уочи Бајрама.

¹¹ О осветољубивости, одлучности и храбрости подгорских жена детаљније видети: Љушић, 2011.

Маниџашко коџило

У овој приповеци приказано је необично дељење између Саве Маниташевића из Велике Хоче и Селмана Ајдића из Ораховца, који му је убио брата Благоја и чији је живот дошао да угаси у друштву своје браће учитеља Крсте, Јована, званог Фанде и Петра, као и рођака Михаила Црног. Две године након Благојеве смрти браћа Маниташевићи, чувени по породичном јунаштву и свећењу Арнаутима, због чега су и стекли презиме, дошли су ноћу пред кулу братовљевог убице с намером да га устреле кроз кров, након што са њега скину камену плочу. Сава је изненадио Селмана и овај је показао страх. Задовољан страхом крвника Сава му је извукао признање да се уплашио од њега за свој живот и под условом да стави једномесечну обуставу на свој осветнички лов измамио му бесу, тврду реч, да ће свим виђенијим арнаутским ораховачким качацима и јунацима испричати како се уплашио. Сава је истом приликом обећао Селману да ће га убити након што задати рок прође. Према Божовићевој приповеци обојица су одржали реч (Божовић, 2016, стр. 349–353).

*

Епизода представљена у приповеци имала је своју дугачку предисторију, а њене последице осећале су се годинама, те ће у наредном тексту бити приказана, уколико то извори дозвољавају, повест сукобљавања породице Маниташевић са Албанцима до ослобођења 1912. године.

*

Срби у Великој Хочи вековима су пружали жесток и успешан отпор околним Арбанасима, те ови последњи све до шездесетих година XIX века нису успели да се у ово село у значајнијем броју населе (Шешум, 2020, стр. 144). Неколико одважних великохочких српских породица, Мијаиловићи, Дедићи, Зивгаревићи, Моравчевићи и Маниташевићи, успешно су, светећи се за сваку увреду, успевали да прихватањем правила игре арбанашког фисовског система и његових норми створе од свог села место које су Арбанаси заобилазили (Костић, 1997, стр. 131–133). Окршајем Ђурђа Вукашиновића Зивгара са великохочким Албанцима 1885, током кога је цела његова породица морала да се повуче у Србију, отпор Хоче, Мале Црне Горе, почео је да попушта (Костић, 1997, стр. 133; Нушић, 2006, стр. 261–262; Џамбазовски, 1985, стр. 328).¹²

¹² Ђурађ Вукашиновић Зивгар био је великохочки првак дуги низ година. Посвађао се 1885. са Албанцима из свог села, те је један од њих, према Костићу дошао пред њихову кућу да убије Ђурђа. По Браниславу Нушићу, насрнуо је на част једне од његових снаја. Према Костићу, дрзника је убио Ђурђевић син Марко. Након тога Албанци из свих околних села, по свој прилици и барјака, напали су његову кућу. Борба је трајала читаво 24 сата. Схвативши да не могу да пробију у кућу, нападачи су је запалили, али је Ђурђе са целом породицом под борбом успео да се повуче у Србију. Иначе, Петар

Маниташевићи су се до шездесетих година XIX века огласили као лудо храбра породица, отуд им и надимак Маниташи, који је прешао у презиме. До године 1866. породица се налазила у крвној завади са ораховачким Албанцима Авдићима. Благоје Маниташевић, крвник, или један од крвника, на умиру крвнине платио је Ораховчанима крв коју је дуговао, те је прогањање српске и албанске породице престало. Седамдесетих година XIX века у пушкарање великохочке породице Мијаиловић са Арнаутима Маниташевићи су се укључили и тада је страдало двоје чланова породице - Трифун и жена Стојана Маниташевића, што је свакако довело до новог осветничког низа између Маниташевића и Албанаца, мада не Авдића (Костић, 1928, стр. 133; Тројановић и Гајић, 1901, стр. 28).

Године 1895. помињани Благоје, тада кмет Велике Хоче, враћао се из Призрена у друштву са Џемом, својим суседом, Успут су се срели Доњу (Рамшића-Ромшића) и Шиту, сина Ајдића убијеног од Благојеве руке 29 година раније. Џема се испред Хоче растао са Благојем, који је мислио да нема разлога за бригу због сусрета, јер је по арбанашким обичајима приликом умира крви и плаћања крвнине, поштована личност из јаког братства, такозвани дорзон, постајао је мац бесе да се оштећени који је примио новац неће светити. Евентуална освета оштећеног значила би удар на част дорзона и он је био дужан да изгредника убије, чиме би породица вероломника упала у ново коло крвне освете и то двоструке. По растанку Благоје са Џемом, Шита и Осман су код места Шиловрта пуцали на Благоја. Маниташевић је погинуо од Османове пушке, што је изгледа био покушај избегавања освете дорзона и његовог братства Ајдићима. Чувши пуцањ Џема је дотрчао до Шиловрта. Сувише касно да одбрани Благоја, али је смртно ранио саучесника у убиству, Ајдића, чиме је последњи, уколико Џема није био дорзон, своју породицу довео у сукоб са три фамилије (Борозан, 1998, стр. 69–70; Ђуричић, 1979, стр. 71, 85–104; Јагодић, 2009, стр. 152; Костић, 1997, стр. 132).¹³

Благојева браћа, великохочки учитељ Крста, Сава, Јован Фанда и сродник Михаило сматрали да Благојева крв убиством Шите није освећена, те су ноћима, уз помоћ Благоја и Мире, браће Дедића из Ораховца, обилазили дом Ајдића, безуспешно покушавајући да неког од њихових мушких чланова убију кроз кров куле у коју су се затворили. Не успевши да убију неког од Ајдића, Маниташевићи, зависно од верзије, Крста, или Јован и његов сродник Михаило, смртно сурашили

Костић у *Просветно-културном животију* погрешно датира борбу Вукашиновића у 1880. годину. По доласку у Србију Вукашиновић је насељен са породицом у околину Прокупља, где је примао редовну месечну помоћ. Да би био скривен од Албанаца од тада је понео лажно презиме Угриновић. Архив Србије (=АС), Министарство иностраних дела (=МИД)=, Благајничко одељење, начелник округа Р. Бадемлић, благајнику В. Стојановићу, 26. 5. / 7. 6. 1886.

¹³ АС, МИД, Политичко одељење (=ПО), 1898, ролна 183, А/21, скопски конзул Јакшић, председнику Владе В. Ђорђевићу, пов. бр. 960, 10/22. 7. 1898.

Ораховчанина¹⁴ Шабана Чатића, рођака Благојевог убице.¹⁵ Од освете Ораховчана, вероватно непосредно по убиству, одбранили су их Албанци са којима су били у пријатељству или са којима су везали неки вид бесе (Борозан, 1998, стр. 87; Јагодић, 2009, стр. 152; Костић, 1997, стр. 132; Микић, 1988, стр. 32).¹⁶

Убиство, по наводима Петра Костића невиног Ораховчанина изазвало је осветнички поход ораховачких Албанаца на кућу Маниташевића 28. априла 1896. године. Тада је око педесет Албанаца напало кућу Маниташевића у Великој Хочи. Браћа Сава, Јован, Крста и Петар бранила су се. Том приликом погинуо је Сава и још један Маниташевић и у најмању руку исто толико нападача. Браћа су и након губитака била спремна да се и надаље бране те су сами или преко посредника дошли до српских конзулата у Приштини и Скопљу где су тражили 12 пушака система Мартин како би наставили да се боре. Међутим, иако им је оружје обећано, они до њега нису могли доћи, јер су се убрзо поново закрвили са Албанцима и нису могли изаћи из куће (Борозан, 1998, стр. 69–70).¹⁷ Да би се Крста склонио од освете ораховачких Албанаца рашко-призренски митрополит пребацио га је из српске школе у Великој Хочи у школу села Врачева, у истој епархији, али далеко од Метохије, у близини Новог Пазара (Војводић, 1999, стр. 46; *Споменица учишћељима и учишћељницама*, 1924, стр. 62–63).¹⁸

Нови сукоб породице Маниташевић с Албанцима одиграо се 11. јула 1898. године. Спасоје Танић (Стојановић), Великохочанин, који је становао под киријом у њиховој кући, убио је у сред села великохочког Албанца Смаила Укића осветивши за 6000 гроша смрт Али-хоце из Рандубраве. Иако је Спасоје

¹⁴ Чатићи или Чантићи, били су ораховачки барјактари.

¹⁵ АС, МИД, ПО, 1898, ролна 183, А/21, скопски конзул Јакшић, председнику Владе В. Ђорђевићу, пов. бр. 960, 10/22. 7. 1898.

¹⁶ По ономе што су османске власти одговориле на жалбу српских дипломатских представника, Чатића је убио учитељ. Према том одговору „Кристу, сина Михаиловог, из села Хочај-Кебира, који је убио Шабана из Расовча, муслимани из пом. села бранили су од сродника убијеног Шабана“.

¹⁷ У писму, чији потписник није био њихов брат Сава, иако су потписана њихов из Хоче одсутни брат Крста, утамничени Јован Фанда и сродник Михаило, браћа Маниташевић, лаконски наводе да им убише двојицу а такође и они њих. У жалби српских дипломатских представника османским властима наводи се да су поред Благоја Маниташевића Арнаути убили и његовог сина и рођака Саву. Последње упућује да је извесно Сава био један од двојице погинулих Маниташевића 1896. године. АС, МИД, ППО (=Просветно-политичко одељење), 1899, ред 297, браћа Јован, Крсте, Петар и Михаило, задруга Маниташевић из Велике Хоче, комесару железничке полиције у Ристовцу В. Павловићу, 8/20. 5. 1899. [писмо је погрешно датирано 1898. годином].

¹⁸ Отац браће Маниташевић звао се Сима, те се учитељ Крста понекад у изворима јавља и као Симић. Призренску богословију свршио је 1877/1878, те је након кратког рада у великохочкој школи био учитељ у Ђаковици 1882–1888, затим се вратио у родно село и тамо постао учитељ српске школе, у којој је радио до 1896. с једногодишњом паузом, за време које је завршио у Београду скраћени курс Учитељске школе. АС, МИД, ППО, 1898, ред 302, учитељ К. Маниташевић, председнику Владе В. Ђорђевићу, 17/29. 6. 1898.

био само кириција, односно подстанар у кући Маниташевића, и иако је убио Албанца за новце Албанаца, на породицу код које је становао се сручио осветнички поход читава два албанска барјака, по речима самих Маниташевића у бројности од око 1000 људи; вероватно услед стога што су Танићу бранили одступницу или га скривали. Улазак у сукоб у корист госта – мусафира, био је сасвим у складу са арбанашким племенским законима, међутим, ако је Танићев чин прекршио неку врсту локалне бесе, односно, колективног договора да ће се за извесно, тачно орочено време, сви уздржавати од „потраживања крви“, што су барјаци гарантовали, онда је по племенским обичајима гарант мира био дужан да изгредника казни. Напад читава два барјака на Тановића, односно његове домаћине, упућује на помисао да се радило управо о таквом случају.

Маниташевићи су се успешно бранили 24 сата, и чак убили једног од нападача. Успех одбране дуговали су локалном Албанцу Мухарему Ђељу, Великохочанину, који се са својим људима пробио у кућу из које су се бранили, решен да погине уз нападнуту породицу. Спас је Маниташевићима на крају стигла са ненадане стране, од османских власти. Обавештен о борби у Великој Хочи митрополит Дионисије тражио је од власти да пошаље војску у Велику Хочу. Војска је прекинула сукоб, али је ухапсила браниоце Јована Фанду и Михаила Кичоловића, спровевши их након тога у приштински затвор, који су издржавали целу годину. Кућа Маниташевића, у вредности од око 200 турских златних лира је након тога запаљена, што је, иначе, представљало једну од казни за кршење бесе, односно нарушавање споразума о обустави крвне освете, или немогућности да се од дужника крви наплати крвнина. Након што им је спаљена кућа Маниташевићи су били приморани да се затворе у једну од три преостале куће њихове шире породице, те нису смели ни да обрађују земљу од које су живели (Борозан, 1998, стр. 75; Јагодић, 2009, стр. 152; Микић, 1988, стр. 45).¹⁹

Решени да наплате крв, Албанци крвници Маниташевића пронашли су њиховог брата Крсту новембра 1898. у селу Врачевима. Њих петорица или шесторица појавили су се у близини школе у којој је радио. Пошто се Крста након што је распустио ђаке затворио у школу, одлучан да се брани, дошло је до реакције српске митрополије и дипломатије. По наредби митрополита и председника владе Владана Ђорђевића, а да би се избегло крвопролиће у школи, Крста је 24. 11. 1898. премештен у школу села Крушевице у близини турско-српске границе код Ристовца (Петровић, 1997, стр. 542–543).

Затворени Маниташевићи, у Великој Хочи нису могли да се преместе, а нису желели ни да се преселе у Србију. Приштинском српском конзулу Светиславу Симићу поручили су 1899: „[...] сви ћемо изгинути али имање

¹⁹ АС, МИД, ППО, 1898, ред 302, скопски конзул М. Куртовић, председнику владе В. Ђорђевићу, пп. но. 3184, 13/25. 10. 1898; исти, истом, пп. но. 3306, 23. 10/4. 11. 1898; АС, МИД, ППО, 1899, ред 297, браћа Јован, Крсте, Петар и Михаило, задруга Маниташевић из Велике Хоче, комесару железничке полиције у Ристовцу В. Павловићу, 8/20. 5. 1899.

нећемо пустити да нам Арнаути грабе и разграбљују²⁰. Пошто нису могли да изађу на имања од којих су живели, а будући да су својим отпором подизали дух метохијских Срба по препоруци митрополита Дионисија, а на молбу скопског конзула Михаила Куртовића, српска влада им је одобрила помоћ од 60 динара. Последњи је препоруку за помоћ пропратио тврдњом да да једино они од Срба враћају равном мером Арнаутима с пушком у руци у целој околини.²¹

Маниташевићи, међутим, нису тражили милостињу, већ пушке, како би се даље светили и бранили. Јуна 1899. у писму, у коме су изнели историјат својих сукоба са Албанцима, пропуштајући да наведу њихове узроке, тражили су да им једнокрвна браћа из Србије, како су се изразили, преко комесара железничке полиције на Ристовцу дарују 12 пушака мартинки. Тврдили су у погледу траженог дара „па кад би примили, онда се трудити и бранити своју веру и народност од овог притиска овамошњег дивљег Арнаута, док нас иједнога има“. Комесар је поводом ове молбе писао начелнику Врањског округа, начелник министру унутрашњих дела, овај свом колеги задуженом за ресор спољних послова. Последњи је тражио мишљење о Маниташевићима приштинског конзула Светислава Симића. Конзул Симић је потврдио да су Маниташевићи добри и одважни Срби, да су му се са истим захтевом непосредно обраћали и да им је обећао пушке. Препоручио је да пребацивање оружја изведе врањски начелник, а да се оружје прво достави Крсти Маниташевићу у Крушевицу, будући да се ово село налазило близу границе.²² Два брата Маниташевића, Лука и Тома, примили у врањском окружном начелству 28. 8. 1899. шеснаест пушака, све су однели Крсти у Крушевицу, преневши одатле одмах у Велику Хочу десет мартинки. Товар оружја налазио се под сеном у колима на којима је лежала мати Луке и Томе. Свакоме ко би питао, браћа су тврдила да воде по манастирима болесну мајку (Краков, 1930, стр. 54).²³

²⁰ Јуна 1899. Михаило и Јован и даље су се налазили у приштинском затвору, што је свакако слабило изгледе на успешну одбрану. АС, МИД, ППО, 1899, ред 297, српски приштински конзул С. Симић, Министарству иностраних дела, пп. но. 212.

²¹ АС, МИД, ППО, 1898, ред 302, скопски конзул М. Куртовић, председнику Владе В. Ђорђевићу, пп. но. 3184, 13/25. 10. 1898; решење МИД-а, бр. 3184, о помоћи у износу од 60 динара браћи Маниташевић, 15/27. 10. 1898.

²² АС, МИД, ППО, 1899, ред 297, браћа Јован, Крсте, Петар и Михаило, задруга Маниташевић из Велике Хоче, комесару железничке полиције у Ристовцу В. Павловићу, 8/20. 5. 1899; комесар ристовачке железничке полиције В. Павловић, начелнику Врањског округа Љ. Каменчићу, 24. 5. / 5. 6. 1899; Љ. Каменчић, министру унутрашњих дела Ј. Андоновићу, пов. но. 376, 25. 5. / 6. 6. 1899; министар унутрашњих дела Ј. Андоновић, председнику Владе В. Ђорђевићу, пп. но. 1868, 28. 5. / 9. 6. 1899; вршилац дужности шефа ПП одељења Д. Петровић, приштинском конзулу С. Симићу, 31. 5. / 12. 6. 1899; С. Симић, МИД-у, пп. но. 212, 31. 5. / 12. 6. 1899.

²³ Станислав Краков који је до детаља био упознат о овом преносу оружја, информације је свакако добио од Јована Хаџивасиљевића. Последњи је Маниташевиће испитивао у Скопском конзулату. Иако је тачно навео како су се звала браћа Маниташевић, ког месеца и године и колико су пушака пренели, Краков је написао да су оружје добили

Трансфер оружја у августу 1899. Лука и Тома су марта наредне године скопском српском конзулату приказали као тајну службу Србији. Они су тврдили да већ две године служе српској држави, а да им је главна дужност да раздају оружје Србима и „српским људима“ у пределима под Турцима за одбрану од Албанаца и других зликоваца. Тада су тврдили да им је шест пушака остало у Крушевици па су молили новац како би их пребацили у призренски крај. Скопски конзул Павле Денић потврдио је исказ Маниташевића, додавши да је учитељ Крста прво једну пушку дао некоме у Бујановцу, а затим, пошто су Турци сазнали за оружје пет пушака предао извесном сељаку Ђури да их пребаци у Србију. Пошто је сељак једну пушку задржао, четири од шест пушак раније издатих Маниташевићима враћене су у Врање. Конзул Денић је цео случај пропратио коментаром да треба што више оружја протурати Србима у Турској. Врањско начелство је месец дана након Денићевог коментара писало себи надлежном Министарству да је за потребе Маниташевића опредељено 25 мартинки, да су узели десет и да сада траже шест, те је молио да му се наложи како да им одговори. Даља преписка о овом преносу, нажалост није пронађена.²⁴

Исте године српска заједница Велике Хоче издала је уверење једном од Маниташевића, Сими, ђаку петог разреда Призренске богословије, да му је породица сиромашна, те су молили да настави школовање као стипендија у Србији. По истом уверењу, односно молби, пет кућа Маниташевића борило се са Албанцима неколико година, те су због затварања у куће и немогућности да обрађују земљу осиромашили. Текст саопштава да је недуго пре његовог састављања један од Маниташевића рањен у ногу, али да је своју рану одмах одмаздио животом нападача. У пушкарање се умешала родбина погинулог, те је још један Маниташевић рањен. На то су се скупили Албанци и спалили једну од кућа Маниташевића. Неизвесно је, међутим, да ли се представљени опис односи на сукоб из 1898. или на неки накнадни, мада се чини да је прва претпоставка вероватнија. Услед сиромаштва и угрожености живота, Сима је септембра 1900. пребегав у Србију и у њој наставио школовање (Микић, 1988, стр. 46).²⁵

од граничара код Вртагоша. Пасус о Маниташевићима следио је након цитирања исказа председника владе Владана Ђорђевића да се Србија неће служити дивљачким средствима у просветној радњи ван својих граница. Уплитање у причу граничара, који су према Кракову радили по личном нахођењу, имало је за циљ да скрије националне тајне заграничне активности омрзнутог режима последњих Обреновића и Владана Ђорђевића. АС, МУД, ПОВ, 1900, К. 3. Саслушање браће Луке и Томе Маниташевића из Велике Хоче вршено у Скопљу 23. 2. / 7. 3. 1900. у присуству писара Ј. Хаџивасиљевића.

²⁴ АС, МУД, ПОВ, 1900, К. 3. Саслушање браће Луке и Томе Маниташевића из Велике Хоче вршено у Скопљу 23. 2. / 7. 3. 1900. у присуству писара Ј. Хаџивасиљевића; скопски конзул П. Денић, МИД-у, пов. но. 22, 23. 2. / 8. 3. 1900; Врањско окружно начелство, МУД-у, 7/20. 3. 1900.

²⁵ АС, МИД, ППО, 1900, ред 325, уверење Великохочке црквено-школске општине издато Сими Маниташевићу 19/31. 8. 1900.

Маниташевићи су наставили да се боре и узимају учешће у тајним заграничним активностима Србије. Спаса Становић из Велике Хоче пренео је 1904. предлог извесног Ђоке из Ђаковице о ангажовању Великохочана Спасе и Томе Мојсиће и Саве Маниташевића да убију Јасмин-бега из Ђаковице и Шаћир-агиног сина, јер су наводно били бугарски плаћеници и за њихов новац чинили Србима у Метохији живот неодрживим.²⁶ Узели су учешћа и у Великохочкој афери 1905. приликом погибије чете Лазара Кујунџића и Саватија Милошевића. По документарним изворима, чету је од границе до пећког села Долца спровео Стојан Маниташевић²⁷, али због тога није претрпео последице. Јован Маниташевић Фанда, у време доласка чете у Велику Хочу један од српских махалских кметова, покушао је да прими у своју кућу и умало дошао у сукоб са муслиманским сеоским кметом Љамом Укиним због тога што је други инсистирао да четници буду његови гости, на његовој беси. Чета је због опредељивања за одлазак код Љаме издана и уништена до последњег човека. Због погибије неколико ораховачких Албанаца у борби са четом албански барјаци првобитно су за казну смерали да спале 12 српских кућа у Великој Хочи, међу којима и куће Маниташевића, али се од тога доцније одустало (Алексић-Пејковић, 2008, стр. 448, 456–458, 472–475; Ђурђевић, 1929, стр. 1–2; Костић, стр. 1997, стр. 133; Костић, 2017, стр. 239–241; Перуничкић, 1989, стр. 372).²⁸

Један од Маниташевића, Лазар, био је четник, најраније од краја 1905. до раног пролећа 1908. када је због реуматизма напустио четовање и отишао у Србију. Четовао је у четама војвода Косте Пећанца, Василија Трбића, Јована Бабунског и Глигора Соколовића, по околини Криве Паланке, по Поречу и околини Прилепа и Велеса (Алексић-Пејковић, 2011, стр. 323–324, Алексић-Пејковић и Анић, 2008, стр. 74, 416, 434; Трбић, 1996, стр. 118, 131–132).

Пред ослобођење 1912. у Великој Хочи било је шест домаћинстава Маниташевића Томе С. са пет, Станка С. са 12, Јована С. са 11, Лазара са три и Љубе и Саве са по пет чланова породице. Породица учитеља Крсте налазила се у месту његовог службовања, као и помињаног богослова Симе, који је рукоположен за свештеника 1908. када је постао ораховачки, а 1912. парох призренског Горњег Села (Јагодић, 2017, стр. 327; Микић, 1988, стр. 224–225; *Сјоменица учийшеља и учийшељица*, стр. 62–63).²⁹

²⁶ Овај Сава највероватније није Сава Маниташевић који се светио Албанцима крајем XIX века, већ неки његов млађи сродник. ИАБ (Историјски архив Београда), инв. бр. 26, инвентар Одбора госпођа књегине Љубице 1900–1907.

²⁷ Један од путовођа српских четника, поп Ђорђе Јовановић, погрешно путовођу чете Маниташевића назива Савом.

²⁸ Јован Маниташевић је изгледа преживео Први светски рат, а његова сестра Лена, која је према Петру Костићу заједно са браћом учествовала у борбама и пушкарањима, била је жива и 1929. године.

²⁹ Учитељ Крста се пензионисао 1912. године и вратио у завичај. Учествовао је у разоржавању метохијских Албанаца и постао председник Општине Ораховац. Повукао

На крају ваља нагласити да је породична историја Маниташевића врло необична када се у обзир узму животне прилике Срба у Метохији. Православни Срби у овој области, уколико се нису ослањали на племенске структуре у Брдима нису били у могућности да улазе у коло крвне освете са Албанцима, уколико се по убиству нису исељавали из својих села. У време током кога су се Маниташевићи светили и борили, изузимајући ретке појединачне изузетке, Албанци у Метохији, а ни на Косову, нису на Србе који би се дрзнули да на насиље одговоре оружјем нису протезали своје правне обичаје. Убиство муслимана од стране чланова неке српске породице по правилу је повлачио или њено бекство или уништење. Приказан историјат породице показује да су Албанци Маниташевиће сматрали делом свог друштвеног система и на неки начин себи равнима. Треба нагласити да Маниташевићи нису били једина српска породица која се светила, бранила и одржала у Метохији, али је за историју њихове борбе сачувано сразмерно највише података.

Закључак

Приповетка *Чудни подвижник* даје тачне биографске податке протојереја Стојана Д. Поповића. Централни догађај приповетке, убиство Мет Фираје, није, међутим, могуће доказати. Чини се да поменуто убиство представља литерарну обраду, будући да га прота није споменуо у две изјаве објављене у штампи.

Централни догађај описан у приповеци *Вујка Белошева*, убиство почињено од стране удовице, представљен је онако како се одиграо. Имена, места порекла ликови су промењени, док мотив убиства удовичиног мужа представља по свој прилици литерарну обраду.

За разлику од личности у претходне две приповетке, у *Манићашком коџилу* Божовић није променио имена протагониста. Сам догађај, с друге стране, није представљен у складу са чињеницама, већ преставља плод литерарне обраде.

Литература:

- Алексић-Пејковић, Љ. и Анић, Ж. (2003). *Документи о сјољној јолији Краљевине Србије 1903–1914*, књ. 2, св. 3–1, 1/14. јануар – 2/15. април 1907. Београд: САНУ, Одељење историјских наука.
- Алексић-Пејковић, Љ. (2008). *Документи о сјољној јолији Краљевине Србије 1903–1914, Организација Српска одбрана 1903–1905. из фондова Архива Србије*, књ. 2, *Догађај 1*. Београд: САНУ.
- Алексић-Пејковић, Љ. (2011). *Документи о сјољној јолији Краљевине Србије 1903–1914, Организација Српска одбрана 1908. јодине*. Београд: САНУ.

се са српском војском 1915, али се вратио у Хочу у страху за породицу. Преминуо је 1916. године.

- Божовић, Г. (2016). *Пријовейке*. Београд: Завод за уџбенике.
- Борозан, Ђ. (1998). *Прејиска о арбанаским насиљима у Сџарој Србији 1898–1899*. Београд: „Никола Пашић“.
- Велимировић, М. (1912). Арнаутска зверства и насиља (из успомена попа М. Велимировића). *Илусџирована рајџна кроника, часојис о дојађајима балканској рајџа*, 20, 6–8.
- Војводић, М. (1999). *Друшџиво Свейој Саве, докуменџи 1886–1891*. Београд: Архив Србије – Друштво Светог Саве.
- Вујошевић, М. (1940). Прота Стојан Поповић. *Гласник Срџске џравославне цркве*, 8, 636.
- Вучевић, Б. (1931, 17. јул). Поп-Стојан из Битиње. *Правда*, стр. 10.
- Ђурђевић, С. (15. новембар 1929). Двадесетпетогодишњица чете војводе Лазара К. Кујунџића и његове чете. *Полиџика*, стр. 1–2.
- Зарковић, В. (2014). Историјски мотиви и личности у делу Григорија Божовића. *Башиџина*, 36, 189–200.
- Ђуричић, М. (1979). *Чувари бесе*. Београд: САНУ, Одељење друштвених наука.
- Јагодић, М. (2017). Свештенство у Рашко-призренској епархији 1913. године. *Црквене сџудије*, 14, 325–348.
- Јагодић, М. (2009). *Срџско-албански односи у Косовском вилајџу (1878–1912)*. Београд: Завод за уџбенике.
- Јокановић, Б. (1999). *Крџом, џером и мачем, свешџенсџиво у служби своје народу*. Цетиње: Светигора.
- Костић, П. (2017). *Лисџићи из даље и ближе џрошлосџи* (прир. А. Новаков и У. Шешум). Младеновац: Друштво пријатеља манастира Светих архангела код Призрена.
- Костић, П. (1997). *Просвейно-кулџурни живој џравославних Срба у Призрену и њејвој околини у 19. и џочетџком 20. века (са усџоменама џисца)*. Призрен: Редакџија „Призренске новине“.
- Костић, П. (1924). *Сџоменџа 50-џодишњице џризренске бојословско-учиџељске школе 1871–1921*. Београд: Модерна штампарија В. Ненадића.
- Костић, П. (1928). *Црквени живој џравославних Срба у Призрену и њејвој околини у 19. веку (са усџоменама џисца)*. Београд: Графички институт „Народна мисао“.
- Краков, С. (1930). *Пламен чејџнишџива*. Београд: Штампарија и цинкографија Време.
- Новаков, А. (2017). *Сџубови срџске џросветје, срџске средње школе у Османском царџџву 1878–1912*. Београд: Завод за уџбенике.
- Љушић, Р. (2011). *Хроника џодјорској села Исџок. Део 1*. Београд: Фреска.
- Микић, Ђ. (1988). *Друшџивене и економске џрилике косовских Срба у 19. и џочетџком 20. века, од чифџиџџива до банкарџива*. Београд: САНУ.
- Нушић, Б. (2006). *Сабрана дела, књ. 14, Косово, Са Косова на сиње море, Са обала Охридској језера, Различџи сџиси и беседе* (ур. М. Милосављевић). Београд: Просвета.
- Перуничић, Б. (1985). *Писма срџских конзула из Пришџине (1890–1900)*. Београд: Народна књига.
- Перуничић, Б. (1989). *Зулуми аја и бејова над срџским народом у Косовском вилајџу 1878–1913* (прир. Б. Перуничић). Београд: Нова књига.
- Сџоменџа учиџеља и учиџељица изџинулим и џомрлим у рајџовима 1912–1918* (1926). Београд: Удружење југословенског учитељства.

- Трбић, В. (1996), *Мемоари, казивања и доживљаји војводе велешкој (1898–1912), књија њрва* (прир. А. Драшковић и С. Ристевски). Београд: Култура.
- Тројановић, С. и Гајић М. (1901). Крв и умир код Срба и Арнаута, етнографска студија. *Коло: књижевни и научни листи*, 1, 25–32, 84–88, 143–147, 216–221, 289–292.
- Џамбазовски, К. (1985). *Грађа за историју македонској народа из Архива Србије, књ. 4-1 (1879–1885)*. Београд: Архив Србије – Архив на Македонија.
- Шешум, У. (2020). Подрима, из списка проте Милоша Велимировића. *Мешовија грађа*, 41, 127–156.

Необјављена архивска грађа:

Архив Србије:

Министарство иностраних дела

Политичко одељење

Просветно-политичко одељење

Благајничко одељење

Историјски архив Београда:

Фонд одбора госпођа књегиње Љубице

Uroš S. Šešum

University of Belgrade

Faculty of Philosophy

The historical basis of Grigorije Božović's stories *Čudni podvižnik*, *Vujka Beloševa* and *Manitaško kotilo*

Summary. The paper analyzes historical basis of three short stories by Grigorije Božović on the basis of available, primarily unpublished, but also published archival material, and narrative sources, and to a lesser extent periodicals and related literature. The analysis of the stories “Čudnipodvižnik”, “VujkaBeloševa” and “Manitaškokotilo” show that Božović changed the character names and certain details of the events he described, but that his literary interpretation of the events he described did not deviate from the facts.

The story of the “Čudnipodvižnik” gives accurate biographical data of Archpriest Stojan D. Popović. The central event of the story, the murder of Met Firaya, however, cannot be proven. The murder appears to be his literary interpretation, as Protа (Archpriest) did not mention it in two statements published in the press.

The central event described in “VujkaBeloševa’s” story, the murder committed by a widow, is presented as it had happened in reality. Names, places of origin, characters

have been changed, while the motive for the murder of the widow's husband is probably a literary interpretation.

In "Manitaškokotilo" Božović did not change the names of the protagonists, like he did in the previous two stories. The plot of the story, on the other hand, is not presented in accordance with the facts, but it represents the fruits of his literary imagination.

Keywords: Metohija, Velika Hoča, Orahovac, Sirinić, Grigorije Božović.